

Anna Kowalska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

UDZIAŁ POLSKI W HANDLU MIĘDZYNARODOWYM MLEKIEM I JEGO PRZETWORAMI W LATACH 2003-2014

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie zmian, jakie zaszły w eksporcie oraz imporcie mleka i jego przetworów po 2004 roku. Analizie poddano dane statystyczne GUS i Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z okresu 2003-2014. Aby zobrazować zmiany w eksporcie i imporcie produktów mlecznych, wyliczono dynamikę zmian w badanym okresie, określono strukturę ilościową i wartościową polskiego importu i eksportu tych produktów w latach 2003 i 2013. W opracowaniu wykorzystano również analizę grupowania cech i obiektów. Handel międzynarodowy polskimi artykułami mlecznymi zyskał na znaczeniu dzięki przystąpieniu naszego kraju do Unii Europejskiej. Polska jest przede wszystkim eksporterem produktów nieprzetworzonych lub przetworzonych w niewielkim stopniu (mleka płynnego i śmietany, serwatki czy mleka w proszku). Z tzw. galanterii mlecznej Polska eksportuje przede wszystkim sery i twarogi, nie jest natomiast znanym eksporterem lodów czy jogurtów i napojów fermentowanych. Od 2004 r. głównym importerem artykułów mlecznych z Polski są pozostałe kraje Unii Europejskiej. W 2013 r. Polska wyeksportowała do tych krajów ponad 70,1% wszystkich eksportowanych produktów mleczarskich, podczas gdy w 2003 r. było to tylko 37%. Przyczyną tak dużego wzrostu eksportu do krajów unijnych było w dużej mierze zniesienie ceł, atrakcyjne ceny polskich produktów oraz ich wysoka jakość. Wpływ na handel produktami mlecznymi, podobnie jak i innymi produktami, ma również kurs walut. Polska eksportuje swoje towary, chociaż znacznie mniej niż przed przystąpieniem do Unii Europejskiej, również do Wspólnoty Niepodległych Państw i Europy Środkowo-Wschodniej oraz pozostałych krajów rozwiniętych. Saldo obrotów artykułami mlecznymi ogółem oraz w podziale na produkty przetworzone i nieprzetworzone w analizowanym okresie było dodatnie.

Słowa kluczowe: mleko, przetwory mleczne, import, eksport, handel zagraniczny.

DOI: 10.15611/e21.2014.3.03

1. Wstęp

Akcesja Polski do Unii Europejskiej stworzyła szansę na rozwój rynku mleka dzięki zwiększeniu dostępności naszych produktów na rynkach krajów Unii, a jednocześnie zobligowała polskich producentów do dostosowania produkcji do standardów

obowiązujących w tych krajach. Polska zajmuje piąte miejsce w Unii Europejskiej pod względem pogłowia krów ogółem, zaraz po Francji, Niemczech, Wielkiej Brytanii i Hiszpanii. Natomiast pod względem pogłowia krów mlecznych oraz ilości produkowanego mleka wyprzedzają nas tylko Niemcy i Francja [Urban 2011].

Po 2004 r., kiedy to Polska przystąpiła do UE, sukcesywnie rosły zarówno obroty towarami rolno-spożywczymi, jak i ich udział w całym handlu Polski z zagranicą. Wzrost ten widoczny jest zarówno po stronie eksportu, jak i importu. Udział wartości eksportu produktów rolno-spożywczych w eksporcie ogółem wyniósł w 2013 r. 13,1%, a importu 9,2%, podczas gdy w 2012 r. udział ten kształtował się na poziomie 12,5% i 8,8%. W 2013 r. udział eksportu produktów rolno-spożywczych w całkowitym eksporcie wzrósł w stosunku do 2004 r. o 4,3 pp., a udział importu o 3,0 pp. [ARR 2014].

Trzeba przyznać, że krajowy sektor rolno-spożywczy jest jednym z nielicznych w gospodarce narodowej, mających w wymianie handlowej bilans dodatni. Za dodatnie saldo obrotów odpowiada szybszy wzrost eksportu niż importu. Saldo nadwyżki wymiany handlowej produktami rolno-żywnościowymi w 2013 r. osiągnęło nie notowany dotąd poziom 5,7 mld euro, podczas gdy w 2012 r. wynosiło 4,3 mld euro (wzrost o ponad 32%) [ARR 2014].

Do ważnych polskich produktów eksportowych zalicza się produkty mleczne. W ostatnich latach rośnie znaczenie ich eksportu. Polskie produkty mleczarskie dostarczane są głównie do krajów Unii Europejskiej, jednak rośnie popyt na niektóre produkty mleczne w Azji, krajach Bliskiego Wschodu i w Afryce. Polska znacznie zwiększyła sprzedaż mleka w proszku do Algierii i serwatki do Chin, Indonezji i Malesji [*Mleko naszym...* 2014].

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej spowodowało wprowadzenie limitów na produkcję mleka obowiązujących w krajach unijnych. Limity mleczne były przyczyną zmniejszenia się liczby gospodarstw zajmujących się ich produkcją. Celem wprowadzenia tzw. kwot mlecznych w UE było ograniczenie podaży, czego konsekwencją miał być wzrost ceny skupu mleka [Malak-Rawlikowska 2005], podniesienie opłacalności produkcji i zagwarantowanie rolnikom dochodu na odpowiednim poziomie. Zgodnie z ostatnim uzgodnieniem kwoty mleczne mają zostać zniesione z końcem roku 2014, a w to miejsce ma być wprowadzony tzw. pakiet mleczny [Kasztelan 2009].

Celem pracy jest przedstawienie zmian, jakie zaszły w eksporcie i imporcie produktów mlecznych po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Przeanalizowano dane statystyczne z okresu 2003-2014 na podstawie publikacji GUS i Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (*Rynek mleka. Stan i perspektywy. Analizy rynkowe*). Aby zobrazować zmiany w eksporcie i imporcie produktów mlecznych, wyliczono dynamikę zmian w badanym okresie oraz określono strukturę ilościową i wartościową polskiego importu i eksportu tymi produktami w latach 2003 i 2013. W opracowaniu wykorzystano również analizę grupowania cech i obiektów.

2. Dynamika handlu zagranicznego produktami mlecznymi

Polski sektor mleczarski jest od wielu lat eksporterem netto w ujęciu zarówno ilościowym, jak i wartościowym. W tabeli 1 przedstawiono wartość obrotów handlu zagranicznego mlekiem i jego przetworami w latach 2003-2014. Z zaprezentowanych danych wynika, że w badanym okresie wzrósł zarówno eksport, jak i import tych produktów. Wzrost eksportu był jednak znacznie wyższy niż importu.

Głównym powodem rosnącego eksportu była poprawa koniunktury na rynkach światowych. Przyczyniła się ona do wzrostu cen trwałych produktów mleczarskich na giełdach międzynarodowych. Inną przyczyną był spadek wartości złotego względem euro i dolara. Z jednej strony osłabiona złotówka korzystnie wpłynęła na eksport dzięki konkurencyjnym cenom polskich produktów na rynkach zewnętrznych, z drugiej strony – była barierą we wzroście importu tych produktów.

Analizując dynamikę zmian w eksporcie z podziałem na produkty mleczne przetworzone i nieprzetworzone, można zauważyć, że w ciągu 10 lat bardziej wzrosła w ujęciu wartościowym dynamika eksportu produktów przetworzonych niż nieprzetworzonych, i to prawie dwukrotnie. Jest to bardzo pozytywne, gdyż polskie produkty (marki) będą bardziej rozpoznawalne na rynkach zagranicznych.

Saldo obrotów polskim mlekiem i produktami mlecznymi w handlu zagranicznym było dodatnie w całym analizowanym okresie. W roku 2013 wyniosło 1038 mln euro i osiągnęło największą wartość, podobnie jak saldo produktów mlecznych przetworzonych (w 2013 r. prawie 638 mln euro). Prognoza zakłada, że w kolejnym roku będzie ono jeszcze wyższe. Zmniejszyło się natomiast od 2011 r. saldo obrotu produktami mlecznymi nieprzetworzonymi i w 2013 r. wynosiło 355,6 mln euro. Najwyższe saldo obrotów tymi produktami było w 2007 r. (426,4 mln euro). Należy dodać, że saldo obrotów produktami mlecznymi nieprzetworzonymi podlegało ciągłym wahaniom. Wzrósł również udział importu i eksportu produktów przetworzonych ogółem. Pozytywnie wpływa to na tworzenie dobrego wizerunku polskich marek na rynkach zagranicznych.

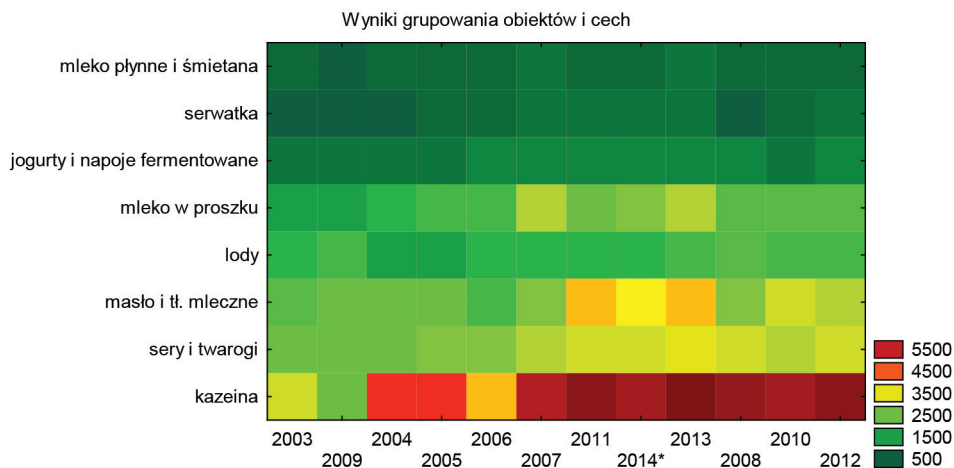
Przeprowadzono również analizę cen produktów mlecznych eksportowanych i importowanych w latach 2003-2014, wykorzystując do tego grupowanie obiektów i cech. Na rysunku 1 przedstawiono wartość jednostkową eksportowanych produktów mlecznych w latach 2003-2014. Spośród wszystkich produktów mlecznych najtaniej za tonę eksportujemy mleko płynne i śmietanę, serwatkę oraz jogurty i napoje fermentowane. Dlatego też popyt na te produkty na rynkach zagranicznych jest największy. Wartość eksportu jednej tony tych produktów w badanym okresie była zmienna i kształtowała się w granicach 444,3-841,4 euro dla mleka płynnego i śmietany, 427,6958,7 euro dla serwatki oraz 821,5-1183,2 euro dla jogurtu i napojów fermentowanych.

Do drugiej grupy produktów mlecznych zaliczono mleko w proszku i lody. Cena mleka w proszku kształtowała się na poziomie 1356,9-2962,7 euro/t, a cena lodów – 1473,3-2077,9 euro/t. Znacznie wyższą wartość jednostkową uzyskaliśmy z ekspor-

Tabela 1. Wartość obrotów handlu zagranicznego mlekiem i jego przetworami (w mln euro)

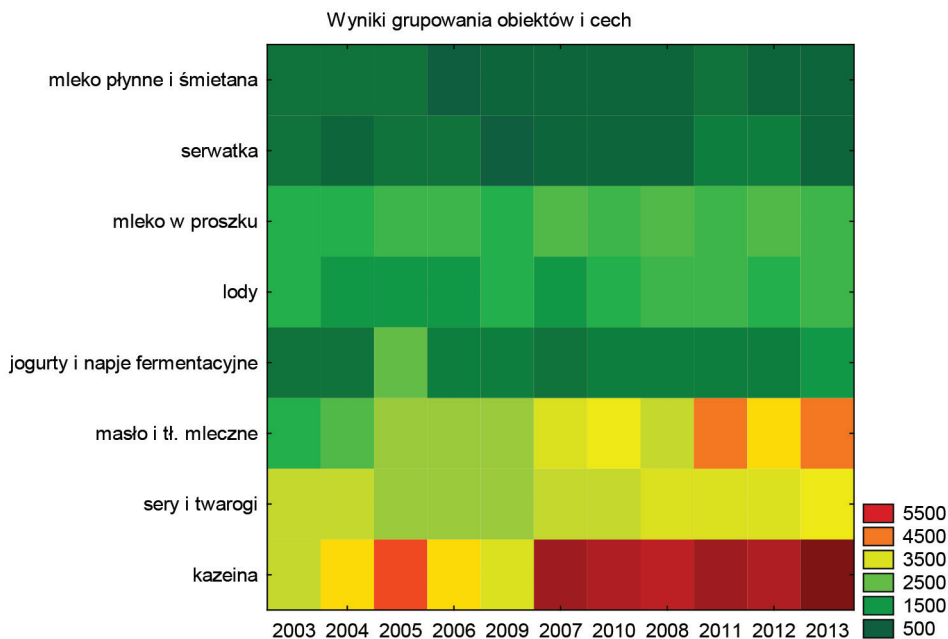
Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	Dynamika zmian 2013/2003 2003 = 100
Eksport ogółem, w tym produktów mlecznych:	368,5	617,9	899,6	922,9	1166	1223,9	943,2	1208,1	1396,9	1447,3	1665,0	1700,0	451,8
nieprzetworzonych	203,8	314,0	472,0	437,0	575,1	509,4	374,8	506,4	603,0	622,3	698,3	708,0	342,6
przetworzonych	164,6	309,9	451,2	485,9	590,9	714,5	566,9	701,7	793,7	825	988,5	990,0	600,5
Import ogółem, w tym produktów mlecznych:	90,6	111,9	146,9	174,9	299,8	334,8	310,2	430,3	522,5	535,7	627,0	650,0	692,1
nieprzetworzonych	60,3	66,6	76,4	83,6	148,7	163,5	132,1	189,7	226,8	251,9	342,7	326,0	568,3
przetworzonych	30,4	41,1	70,5	91,3	151,1	171,3	177,4	240,6	295,7	283,8	350,6	312,0	1153,3
Saldo ogółem, w tym produktów mlecznych:	277,9	506,0	752,7	748,0	866,2	889,1	633,0	777,8	874,4	911,6	1038,0	1050,0	373,5
nieprzetworzonych	143,5	247,4	395,6	353,4	426,4	345,9	242,7	316,7	376,2	370,4	355,6	382,0	247,8
przetworzonych	134,2	268,8	380,7	394,6	439,8	543,2	389,5	461,1	498,0	541,2	637,9	678,0	475,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rynek mleka... 2004-2013].

Rys. 1. Ceny eksportowanych produktów mlecznych (w euro/t)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rynek mleka... 2004-2013].

Rys. 2. Ceny importowanych produktów mlecznych (w euro/t)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rynek mleka... 2004-2013].

tu masła i tłuszczów mlecznych (1838,2-3944,3 euro/t) oraz serów i twarogów (2275-3338,1 euro/t). Najdroższa była kazeina, której jesteśmy reeksporterem. Cena tego produktu w analizowanym okresie kształtowała się na poziomie od 2477,3 euro/t w 2010 r. do 6689,7 euro/t w roku 2013.

Wśród produktów mlecznych importowanych do Polski (rys. 2) najwyższą cenę miała kazeina (od 3015,2 euro/t w 2003 r. do 6892,9 euro/t w 2013 r.). Bardzo dużo płaciliśmy również w 2011 r. i 2013 r. za importowane masło i tłuszcze mleczne. Ich ceny kształtowały się w tych latach na poziomie 4319,4-4375,0 euro/t. Najmniej natomiast zapłaciliśmy za import mleka płynnego i śmietany (498,5-968,3 euro/t) oraz serwatki (490,9-1100,9 euro/t).

Tak duże różnice i wahania w wartości jednostkowej produktów mlecznych, zarówno importowanych, jak i eksportowanych, zależne są od wielu czynników. Pierwszy z nich to jakość oraz stopień przetworzenia produktów. Im bardziej przetworzony produkt, tym wyższą cenę można za niego uzyskać. Ważna jest również jakość oraz marka danych produktów. Bardzo często importujemy z innych krajów produkty z certyfikatami, z którymi wiąże się odpowiednio wysoka cena. Na pewno ceny produktów nieprzetworzonych oraz przetworzonych w mniejszym stopniu nie różnią się między sobą aż tak znacznie, jak ceny produktów przetworzonych (a do tego produkty przetworzone często mają tzw. wartość dodaną, np. masło z obniżoną zawartością cholesterolu).

3. Struktura towarowa eksportu mleka i produktów mlecznych

Wielkość eksportu mleka i przetworów mlecznych przedstawia tab. 2. Analiza ilościowa mleka i jego przetworów eksportowanych w latach 2003-2013 wykazała tendencję do wzrostu eksportu większości oferowanych produktów mlecznych. W 2003 r. najwięcej eksportowaliśmy mleka w proszku (107,6 tys. t; w strukturze towarowej produkt ten stanowił ponad 43% całego eksportu). W 2013 r. ilość eksportowanego mleka w proszku w porównaniu z 2003 r. zmniejszyła się o ok. 14% (92,2 tys. t). Również jego udział w strukturze towarowej znacznie się zmniejszył i w 2013 r. stanowił 9,1%. Prognozy zakładają, że w 2014 r. poziom eksportu tego produktu nieznacznie wzrośnie (do ok. 110 tys. t).

W 2003 r. duży udział w strukturze towarowej miały również: sery i twarogi (20,8%) oraz serwatka (16,9%), mały natomiast – mleko płynne i śmietana (0,2%), lody (2,5%) oraz kazeina (4,9%). Polska nie jest producentem kazeiny, gdyż występuje u nas niedobór tego surowca, a rynek jest zaopatrywany z importu (głównie z Białorusi i Ukrainy). Polskie zapotrzebowanie na kazeinę utrzymuje się na stałym poziomie, a nadwyżkę reeksportujemy na rynki zagraniczne.

Eksport mleka płynnego i śmietany w 2003 r. to tylko 0,4 tys. t. Produkty te zaczęły nabierać znaczenia, jako produkt eksportowy, po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. W badanym okresie eksport zwiększył się 7 tys. razy i w 2013 r. wyniósł 285,7 tys. t. W tych latach widoczny jest również znaczny wzrost eksportu

Tabela 2. Eksport mleka i jego przetworów w latach 2003-2014 (w tys. t)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	Dynamika zmian 2013/2003 2003 r. = 100	2003	2013
	w tys. t													struktura towarowa (%)	
Mleko płynne i śmietana	0,4	52,9	205,4	244,4	171,5	252,5	291,5	259,1	257,0	297,2	285,7	285,0	71 425,0	0,2	28,3
Mleko w proszku	107,6	129	152,6	109,1	99,2	132,7	121,4	108,2	108,3	111,5	92,2	110,0	85,7	43,1	9,1
Jogurty i napoje ferment.	20,0	43,7	77,2	88,1	97,7	95,5	107,8	126,5	122,6	110,4	106,7	110,0	533,5	8,0	10,6
Serwatka	42,1	47,8	74,1	101,5	128,4	130,8	131,8	145,5	168,4	197	249,1	250,0	591,7	16,9	24,6
Masło i tłuszcze mleczne	9,2	27,6	36,8	24,1	32,1	30,5	18,1	26,9	34,1	31,2	31,6	32,0	343,5	3,7	3,1
Sery i twarogi	52,0	81,3	104,5	120,6	131,5	153,2	149,6	152,1	151,8	177,6	204,4	210,0	393,1	20,8	20,2
Lody	6,2	8,2	15,0	22,5	23,3	23,1	25,0	28,0	28,9	35	38,2	40,0	616,1	2,5	3,8
Kazeina	12,3	12,3	9,7	3,7	2,4	2,8	4,4	4,0	4,1	4,4	2,9	3,0	23,6	4,9	0,3
Razem	249,8	402,8	675,3	714,0	686,1	821,1	849,6	850,3	875,2	964,3	1010,8	1040,0	404,6	100,0	100,0

* Prognoza.

Źródło: [Rynek mleka... 2004-2013] i opracowanie własne.

Tabela 3. Eksport mleka i jego przetworów w latach 2003-2014 (w mln euro)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	Dyn. zmian 2013/2003 2003 r. =100	2003	2013
	w mln euro													Struktura wartościowa (%)	
Mleko płynne i śmietana	0,3	28,9	108,4	135	144,3	151,0	129,5	161,4	189,8	183,3	217,9	210,0	72 633,3	0,1	12,9
Mleko w proszku	146	207,1	275,8	213,4	293,9	280,5	171,9	220,7	251,5	235,3	256,6	280,0	175,8	39,6	15,2
Jogurty i napoje ferment.	17,6	35,9	71,4	90,3	99,0	113,0	104,1	1252	123,9	116,6	118,8	130,0	675,0	4,8	7,0
Serwatka	18,0	21	43,9	73,8	123,1	60,7	62,5	101,1	135,5	175,5	204,4	200,0	1 135,6	4,9	12,1
Masło i tłuszcze mleczne	19,0	66,2	85,5	44,3	87,9	78,1	41,2	85,9	134,5	92,1	119,0	115,0	626,3	5,2	7,1
Sery i twarogi	118,3	197,1	272,2	317,0	363,7	475,4	372,4	440,6	485,8	553,3	682,3	675,0	576,8	32,1	40,4
Lody	9,7	10,7	22,1	34,3	40,3	48,0	49,2	50,0	49,5	63,0	68,4	70,0	705,2	2,6	4,1
Kazeina	39,5	57,0	43,9	14,8	13,8	17,2	10,9	23,2	26,2	28,2	19,4	18,0	49,1	10,7	1,2
Razem	368,4	623,9	923,2	922,9	1166,0	1223,9	941,7	2334,9	1396,7	1447,3	1686,8	1698	457,9	100,0	100,0

* Prognoza.

Źródło: [Rynek mleka... 2004-2013] i opracowanie własne.

takich produktów, jak: lody i serwatka, których eksport wzrósł 6-krotnie, jogurty i napoje fermentowane – ponad 5-krotnie, sery i twarogi – prawie 4-krotnie, a masło i tłuszcze mleczne – ponad 3-krotnie.

Po 10 latach struktura towarowa eksportowanych produktów mlecznych znacznie się zmieniła. W 2013 r. największą część eksportu stanowiły: mleko płynne i śmietana (28,3%), serwatka (24,6%) oraz sery i twarogi (20,2%). Najmniejszy udział miały natomiast kazeina (0,3%), masło i tłuszcze mleczne (3,1%) oraz lody (3,8%).

Struktura towarowa eksportowanych produktów mlecznych nie jest korzystna dla sektora mleczarskiego, gdyż ponad 60% wywożonych produktów to surowce lub produkty nieprzetworzone. Eksport produktów o dużym stopniu przetworzenia jest pożądany, gdyż ułatwia promocję produktów na rynkach zagranicznych, jak również pozwala przedsiębiorstwom lepiej wykorzystać zdolności produkcyjne.

Analizując wielkość eksportu produktów mlecznych w ujęciu wartościowym (tab. 3), również można zaobserwować trend rosnący większości oferowanych produktów. W 2013 r. najważniejszą pozycją wywozu – podobnie jak rok wcześniej – były sery i twarogi, których wartość eksportu od 2003 r. wzrosła prawie 5-krotnie, do ponad 682 mln euro. Również wzrósł ich udział w eksporcie całej branży mleczarskiej – z ok. 32% do 40,4% w ujęciu wartościowym.

Drugim co do ważności eksportowym produktem mleczarskim jest mleko w proszku. Jego eksport zapewnił polskim producentom ponad 256 mln euro, czyli o prawie 76% więcej niż w 2003 r., a 9% więcej niż w roku 2012. Jego udział w eksporcie branży mleczarskiej spadł w 2013 r. w porównaniu z 2003 r. o 24,4%, z prawie 40% do ok. 15% w ujęciu wartościowym, i było na drugim miejscu.

Zdecydowanie największy wzrost wartości eksportu odnotowano w przypadku mleka płynnego i śmietany – wartość sprzedaży zwiększyła się o ponad 7263% w stosunku do roku 2003, a o 19% w stosunku do roku 2012. W roku 2013 było to prawie 218 mln euro. W strukturze eksportowanych produktów mlecznych mleko płynne i śmietana uplasowały się na trzeciej pozycji w udzialem prawie 13% w ujęciu wartościowym.

Najmniej polscy eksporterzy produktów mlecznych zarobili na kazeinie – jej eksport w ujęciu wartościowym wyniósł w 2013 r. 19,4 mln euro, co oznacza, że w ciągu 10 lat zmniejszył się prawie o połowę. Również udział tego produktu w eksporcie ogółem jest obecnie najmniejszy i w 2013 r. wyniósł tylko 1,2% w ujęciu wartościowym. Prognozy na 2014 r. nie przewidują wzrostu sprzedaży tego produktu.

Wartość eksportu jogurtów i napojów fermentowanych wrosła od 2003 r. o 575%, do prawie 120 mln euro, jednak zmalała w stosunku do eksportu z 2010 r. o ponad 5%. Natomiast więcej niż w 2003 r. wywieziono serwatki (o ponad 1000%). Jej udział w strukturze wartościowej wywiezionych produktów mlecznych zwiększył się o ponad 7%.

4. Struktura towarowa importu mleka i produktów mlecznych

Wielkość importu mleka i przetworów mlecznych przedstawia tab. 4. Analiza ilościowa importowanego mleka i jego przetworów w latach 2003-2013 wykazała tendencję do wzrostu w odniesieniu do większości oferowanych produktów. W 2003 r. najwięcej importowaliśmy kazeiny (13,2 tys. t); w strukturze towarowej produkt ten stanowił prawie 30% całego importu. W 2013 r. ilość importowanej kazeiny zmniejszyła się o ponad połowę (do 5,6 tys. t). Również udział w strukturze towarowej tego produktu znacznie się zmniejszył i w 2013 r. stanowił tylko 1,2%. Prognozy zakładają, że w 2014 r. poziom importu tego produktu będzie na podobnym poziomie jak w 2013 r. (tj. ok 6 tys. t).

W strukturze towarowej importu duży udział w 2003 r. miały również: mleko w proszku (18,6%), mleko płynne i śmietana (14,3%), sery i twarogi (12,8%) oraz masło i inne tłuszcze. Najmniej importowaliśmy lodów oraz jogurtów i napojów fermentowanych. Po 10 latach struktura ta zmieniła się znacznie. W 2013 r. największą część importowanych produktów mlecznych stanowiły: mleko płynne i śmietana (36,4%), serwatka (18,1%) oraz mleko w proszku (17,9%). Najmniejszy udział miały natomiast kazeina, masło i inne tłuszcze oraz lody.

Struktura towarowa importowanych produktów mlecznych jest korzystna dla sektora mleczarskiego, gdyż tylko 23% importowanych produktów to wyroby finalne. Duży udział w strukturze importowej produktów nieprzetworzonych, takich jak: mleko płynne i śmietana, serwatka i mleko w proszku, jest pożądany. Import surowca i produktów tylko częściowo przetworzonych daje polskim firmom możliwość rozwoju poprzez przetwarzanie tych surowców w galanterię mleczną, jak również pozwala lepiej wykorzystać zdolności produkcyjne przedsiębiorstw.

Największa dynamika zmian, po 10 latach, widoczna jest w imporcie mleka i śmietany, jogurtów i napojów fermentowanych oraz serwatki. Popyt na te produkty na naszym rynku znacznie się zwiększył. Największy wzrost odnotowano dla mleka i śmietany, jogurtów i napojów fermentowanych (ponad 2,5 tys. razy) natomiast w przypadku serwatki 2,3 tys. razy. Najmniejszy natomiast – w przypadku masła i tłuszczu mlecznych, gdyż wielkość importu tych produktów zwiększyła się w ciągu badanego okresu 2,5 razy.

Z analizy wielkości importu produktów mlecznych ogółem w ujęciu wartościowym (tab. 5) wynika, że w badanych latach z roku na rok wartość dostarczanych produktów mleczarskich rosła. Największą dynamikę wzrostu odnotowano w latach 2003-2013 w kategoriach: jogurty i napoje fermentowane (4270%) oraz mleko płynne i śmietana (2067%). Zmalał natomiast wartościowo import kazeiny (o 3%).

W 2013 r. najwięcej, w ujęciu wartościowym, wydaliśmy na importowany ser i twaróg (220 mln euro) oraz mleko w proszku (prawie 151 mln euro). Najmniej natomiast kosztował nas import lodów (28,3 mln euro) oraz kazeiny (38,6 mln euro).

Struktura importowanych do Polski produktów mlecznych w ciągu 10 lat również się zmieniła. Przed wstąpieniem Polski do UE w naszej strukturze importowej (w ujęciu wartościowym) przeważała kazeina. Jej udział w strukturze wartościowej

Tabela 4. Import mleka i jego przetworów w latach 2003-2014* (w tys. t)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	Dynamika zmian 2013/2003 2003 r. = 100	2003	2013
														struktura towarowa (%)	
Mleko płynne i śmietana	6,4	5,9	6,3	32,3	61,2	47,0	58,0	66,9	80,1	132,7	166,0	180	2593,8	14,3	36,4
Mleko w proszku	8,3	5,9	8,3	7,2	16,8	22,6	27,3	44,3	55,4	48,7	81,6	75	983,1	18,6	17,9
Jogurty i napoje ferment.	1,2	1,9	4,3	11,6	35,7	30,6	21,0	30,8	38,5	33,6	30,4	25	2533,3	2,7	6,7
Serwatka	3,5	8,3	12,3	21,9	44,9	35,3	33,0	29,7	22,8	22,8	82,5	80	2357,1	7,8	18,1
Masło i tłuszcze mleczne	5,3	4,1	3,6	4,7	6,6	6,7	9,9	14,3	14,4	12,2	13,6	12	256,6	11,9	3,0
Sery i twarogi	5,7	8,7	14,8	18,7	26,8	30,2	39,2	44,3	50,9	50,9	61,0	55	1070,2	12,8	13,4
Lody	1,1	2,0	3,8	6,7	8,7	8,8	8,4	9,6	10,2	16,1	15,5	15	1409,1	2,5	3,4
Kazeina	13,2	11,5	9,7	9,2	7,2	10,6	10,9	7,5	7,2	10,0	5,6	6	42,4	29,5	1,2
Razem	44,7	48,3	63,1	112,3	207,9	191,8	207,7	247,4	279,5	327,0	456,2	448	1020,6	100,0	100,0

* Prognoza IERiGŻ-PIB.

Źródło: [Rynek mleka... 2004-2013] i opracowanie własne.

Tabela 5. Import mleka i jego przetworów w latach 2003-2014* (w mln euro)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	Dynamika zmian 2013/2003 2003 r. = 100	2003	2013
														struktura wartościowa (%)	
Mleko płynne i śmietana	5,1	5,3	6,1	16,1	34,9	34,8	31,8	43,7	60,5	70,0	105,4	110,0	2066,7	5,6	15,2
Mleko w proszku	12,6	10,0	15,3	14,1	37,5	50,2	47,2	79,1	97,7	98,1	150,9	135,0	1197,6	13,9	21,8
Jogurty i napoje ferment.	1,0	1,5	10,5	13,0	33,3	33,5	24,3	32,1	44,0	40,3	42,7	35,0	4270,0	1,1	6,2
Serwatka	2,8	5,7	10,6	18,5	32,9	20,1	16,2	22,0	23,7	25,1	47,8	45,0	1707,1	3,1	6,9
Masło i tłuszcze mleczne	9,2	9,1	10,3	13,4	21,7	21,3	27,4	51,2	62,2	46,9	59,5	50,0	646,7	10,1	8,6
Sery i twarogi	18,5	27,7	44,4	56,1	84,3	100,1	112,3	140,9	170,4	170,0	220,1	200,0	1189,7	20,4	31,7
Lody	1,7	2,8	5,3	8,8	11,8	16,4	13,4	16,4	19,1	26,6	28,3	27,0	1664,7	1,9	4,1
Kazeina	39,8	45,6	44,4	34,9	43,4	58,4	36,9	44,9	44,9	58,7	38,6	36,0	97,0	43,9	5,6
Razem	90,7	107,7	146,9	174,9	299,8	334,8	309,5	430,3	522,5	535,7	693,3	638,0	764,4	100,0	100,0

* Prognoza IERiGŻ-PIB

Źródło: [Rynek mleka... 2004-2013] i opracowanie własne.

importowanych produktów mlecznych stanowił prawie 44%. Najmniejszy udział miały natomiast jogurty i napoje fermentowane (1,1%) oraz lody (1,9%). W 2013 r. największy udział w imporcie ogółem, w ujęciu wartościowym, miały natomiast sery i twarogi (31,7%) oraz mleko w proszku (21,8%), najmniejszy natomiast – lody (4,1%) oraz kazeina (5,6%).

5. Struktura geograficzna handlu zagranicznego produktami mlecznymi

Od momentu wstąpienia Polski w szeregi Unii Europejskiej głównym kierunkiem eksportowym naszego mleka i produktów mlecznych są kraje UE-15 (tab. 6). Z krajów tych pochodzi również znacząca ilość importowanego do Polski mleka i jego przetworów. Taka zmiana była w dużej mierze podyktowana swobodnym dostępem polskich produktów do rynków unijnych. W 2004 r. udział rynku UE-25 w eksporcie stanowił ponad 63%. Jako partnerzy liczyły się też państwa rozwijające się. Ich udział w strukturze eksportowej w 2004 r. wynosił około 22%.

Tabela 6. Struktura geograficzna handlu zagranicznego produktami mleczarskimi (w % wartości)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009	2010	2011	2012	2013**
eksport											
UE-15	23,3	50,1	60,0	61,0	56,4	56,7	50,5	47,6	47,2	44,3	45,5
UE-10/12	14,0	13,0	15,0	21,3	19,4	24,1	30,5	29,3	28,1	26,6	28,0
WNP i Europa Środkowo-Wschodnia	43,7	7,3	4,2	5,0	5,2	4,3	4,2	8,5	6,4	19,1	13,8
Kraje rozwijające się	8,1	22,0	17,1	10,0	17,2	13,5	13,0	13,3	16,7	8,4	11,6
Inne kraje rozwinięte	10,9	7,6	3,7	2,1	1,8	1,4	1,8	1,3	1,6	1,6	1,1
import											
UE-15	36,5	43,8	58,5	62,6	63,1	69,3	75,5	76,5	78,6	78,4	76,7
UE-10/12	17,6	12,1	11,4	17,8	21,1	11,7	13,0	13,7	13,5	12,2	18,6
WNP i Europa Środkowo-Wschodnia	0,9	38,8	27,0	17,3	12,4	13,2	11,2	7,8	6,8	0,6	1,7
Kraje rozwijające się	38,8	0,7	0,6	0,3	1,2	2,7	0,2	1,5	1,0	8,1	2,7
Inne kraje rozwinięte	6,2	4,6	2,5	2,0	2,2	3,1	0,1	0,5	0,1	0,7	0,3

* Od 2008 r. – 12 krajów UE; ** Prognozy.

Źródło: [Rynek mleka... 2004-2013] i opracowanie własne.

Od momentu akcesji Polski do UE struktura eksportowanych produktów mlecznych zmieniła się istotnie. W ciągu 9 lat, tj. do 2012 r., udział eksportu produktów mlecznych do krajów starej Unii Europejskiej w ogólnej strukturze zwiększył się prawie dwukrotnie. Jednak najwięcej do tych krajów eksportowaliśmy w 2006 r., kiedy to 61% naszego eksportu produktów mlecznych dostarczaliśmy właśnie na te rynki. Udział eksportu artykułów mlecznych do krajów nowej UE w analizowanych latach kształtował się w zależności od roku od 13% w 2004 r. do 26,6% w 2012 roku. Największy udział eksportu tych produktów do krajów dwunastki odnotowano w 2009 r. (ponad 30%).

Znacznemu zmniejszeniu w strukturze uległ po 2003 r. eksport do Wspólnoty Niepodległych Państw i Europy Środkowo-Wschodniej (z 43,7% w 2003 r. do 7,3% w 2004 r.). Jednocześnie w tym okresie znacznie zwiększył się import z tych krajów (z 0,9% w 2003 r. do 38,8% w 2004 r.). Zmniejszył się natomiast udział w strukturze zarówno importu, jak i eksportu do innych krajów rozwiniętych. W 2012 r. import z tych krajów stanowił tylko 0,7% polskiego importu produktów mlecznych ogółem, natomiast eksport był na poziomie 1,6%. W strukturze geograficznej bardzo mały udział w imporcie i eksporcie mają również po 2003 r. kraje rozwijające się.

6. Wnioski

Polska jest ważnym eksporterem artykułów mleczarskich. Na eksport Polska kieruje przede wszystkim mleko płynne i śmietanę, serwatkę oraz sery i twarogi. Najwięcej mleka płynnego i śmietany w ujęciu ilościowym Polska wyeksportowała w 2012 roku. Było to prawie 300 tys. t o łącznej wartości 183,3 mln euro. Jednak w ujęciu wartościowym lepszy był rok 2013, kiedy wartość eksportu produktów mleczarskich wyniosła prawie 218 mln euro. Ogółem Polska wyeksportowała w 2013 r. ponad 1 mln t artykułów mlecznych, na łączną kwotę 1,69 mld euro. W 2003 r. ilość eksportowanych produktów mlecznych nie przekroczyła 250 tys. t, o łącznej wartości 368,4 mln euro. Szkoda, że jesteśmy przede wszystkim eksporterem produktów nieprzetworzonych lub o niewielkim stopniu przetworzenia. Warto byłoby pomyśleć nad wyrobieniem sobie dobrej międzynarodowej marki produktów mlecznych i oferować na rynki unijne galanterię w postaci markowych jogurtów, napojów fermentowanych czy serów, a nie tylko serwatkę i mleko.

Polska jest również importerem wielu produktów mleczarskich. Pod względem ilości jesteśmy głównym importerem mleka płynnego i śmietany, serwatki i mleka w proszku, natomiast pod względem wartości – serów i twarogów oraz mleka w proszku.

Od 2004 r. głównym importerem artykułów mlecznych z Polski są kraje Unii Europejskiej. W 2013 r. ponad 70,1% eksportowanych produktów mleczarskich ogółem trafiło na rynek UE, podczas gdy w 2003 r. było to tylko 37%. Przyczyną

tak dużego wzrostu eksportu do krajów unijnych było w dużej mierze zniesienie ceł, atrakcyjne ceny polskich produktów oraz ich wysoka jakość. Wpływ na handel produktami mlecznymi, podobnie jak i innymi produktami, miał również kurs walut. Eksportujemy towary – chociaż znacznie mniej niż przed przystąpieniem do Unii Europejskiej – do Wspólnoty Niepodległych Państw i Europy Środkowo-Wschodniej oraz innych krajów rozwiniętych.

Saldo obrotów artykułami mlecznymi ogółem, jak również w podziale na produkty przetworzone i nieprzetworzone, w analizowanym okresie było dodatnie, ale ulegało pewnym wahaniom. Produkcja mleka w wielu wypadkach jest dla rolników nieopłacalna, a kwotowanie mleka, które pojawiło się po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, spowodowało wyraźne zmniejszenie wielkości stad krów mlecznych w Polsce.

Literatura

- ARR, *Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi w 2013 r.*, Biuro Analiz i Programowania ARR, Warszawa 2014.
- Kasztelan P., *System regulacji produkcji mleka w Polsce*, Roczniki Nauk Rolnych, seria G, t. 96, z. 1, 2009.
- Małak-Rawlikowska A., *Ekonomiczne i organizacyjne skutki wprowadzenia systemu regulacji produkcji mleka w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2005.
- Mleko naszym hitem eksportowym*, <http://biznes.newsweek.pl/mleko-naszym-hitem-eksportowym,90249,1,1.html/15.05.2014>.
- Rynek mleka. Stan i perspektywy. Analizy rynkowe*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 2004-2013.
- Urban S., *Zmiany w produkcji mleczarskiej w Polsce*, Roczniki Naukowe SERiA t. 13, z. 1, 2011.

POLISH PARTICIPATION IN THE INTERNATIONAL TRADE OF MILK AND DAIRY PRODUCTS IN THE YEARS 2003-2014

Summary: This paper presents the changes that have occurred in the export and import of milk and milk products after 2004. The analysis made for the period 2003-2014 based on data from Central Statistical Office and the Institute of Agricultural Economics and Food Economy. To illustrate the changes in exports and imports of dairy products the dynamics of change in the analyzed period was calculated, as well as the quantitative and valuable structure of Polish imports and exports of these products in 2003 and 2013. There was also used a clustering analysis of features and objects in the paper. The international trade of Polish dairy articles has gained importance due to the accession of Poland to the European Union. Poland is primarily an exporter of unprocessed or processed to a small extent products, i.e. liquid milk and cream, whey and milk powder. From dairy products mainly cheese and curd are exported. However, Poland is not a known exporter of ice cream or yogurt and fermented beverages. Since 2004, the main importer of Polish dairy products are the EU countries. In 2013, more

than 70.1% of all exported dairy products were exported to those countries, while in 2003 only 37%. The reason for such a large increase in exports to the EU countries was largely the abolition of customs duties, the competitive prices of Polish products and their high quality. The exchange rate had also an effect on trade in milk products, as well as other products. Poland also exports, although much less than before the accession to the European Union, to the developed countries and the Commonwealth of Independent States and Central-Eastern Europe. The balance of total dairy articles as well as in the division into processed and unprocessed products was positive in the analyzed period.

Keywords: milk, dairy products, import, export, foreign trade.